

УДК 82. (73)-14

Оксана НИЧКО

АМЕРИКАНСЬКИЙ ОБРАЗ-ІМІДЖ ІТАЛІЇ ВОЄННОЇ ДОБИ У МАНДРІВНИХ НОТАТКАХ ДЖОНА СТЕЙНБЕКА

У статті простежується рецепція гетеро образу американським письменником тієї Італії, яку письменник спостерігав і вивчав. Стейнбек-журналіст, насамперед, фіксує ті вражаючі реалії та факти Чужої країни, які тією чи і іншою мірою відхиляються від звичних йому норм авто образу Своєї нації. Перед читачем постає зображена публіцистом іноземна країна зі складниками документального жанру; відомостей географічного, природознавчого, краєзнавчого характеру, спостереження над архітектурними та історичними пам'ятками, краєвидами мілітаризованої Італії.

Ключові слова: література факту, Чужий, Свій, імагологія, гетерообраз, візія, образ-імідж, ідентичність, мала модель Італії, рецепція.

Завданням поставленої проблеми є відтворити образ-імідж Італії на основі публіцистичних творів американського письменника. Статті, есе, мандрівничі нотатки Джона Стейнбека, а саме збірка публіцистичних есе «America and Americans and Selected non-fiction»: зокрема «Positano» та документальної розвідки «Once There Was a war». Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше досліджується гетерообраз образ ІНШОГО — Італії у творчій свідомості американця Стейнбека з перспективи утвердження ним етнічних гетеро стереотипів, відбиття образів ІНШОГО у свідомості письменника, як письменникову рецепцію СВОГО та ЧУЖОГО. **Meta** цього дослідження – реконструювати гетерообраз етнічно-Чужої інореальності та інооточення у творчій свідомості американця-журналіста.

Поняття «truth», «fact», «literary non-fiction», «literature of fact» (правда, документ, реальні факти дійсні події), що асоціюються з безпосереднім контактом письменника з інооточенням та з його систематичними обсерваціями Чужої країни. Зрозуміла річ, ці документальні записи базуються на індивідуальній думці Стейнбека про явища життя, на його враженнях, власнім досвіді, його суб'єктивній візії навколишньої інореальності, але без додаткового художнього вимислу. На думку Д. Наливайка «...імагологія повинна вивчати не тільки зображену іноземну країну, а й *контекст зображення* [виділено мною. – О. Н.], позицію автора» [2, с. 255]. Конкретний вияв структурних особливостей етнічних гетеро образів можна простежити на прикладі власне жанрів подорожньої

літератури.

Правильно передає синтетичну сутність літератури факту така дефініція: *Нехудожня література – це той вид літературного твору, що використовує літературні прийоми й мистецьке бачення для розповіді про реальних осіб, місцевостей, подій. Це та форма, яка дозволяє письменнику і оповідати факти, і шукати істину, поєднуючи досвідчене око репортера з високоморальною проникливістю письменника-романіста* [12]. Отож, документальна проза передбачає особисте й об'єктивно інформативне, невимушене й відкрите розгортання подій, «відтворення ходу думки в дії», «думку, яка є завжди під контролем» [14]. Документальна література, або література факту (*literature of fact*), локалізується на межі літератури та журналістики, охоплює різні жанри – в тім і репортаж, інтерв'ю – з виразним літературним підґрунтям. Професор англійської мови американського університету Колгейт, Лейла Філіп, колишня журналістка, а сьогодні автор і реалізатор курсу «The literature of fact», науковець, яка ретельно простежила історичні витoki американської «nonfiction», надає перевагу саме цьому термінові – *literature of fact*, стверджуючи, що саме останній є власне американським літературним жанром [15].

Нас цікавлять стейнбеківські документальні розвідки, статті, нариси, нотатки та есе, що увійшли до відомої книги Стейнбека «America and Americans and Selected Non-Fiction» (1954) з розділу «Journalist abroad», низки воєнних репортажів «Once There Was a War» (1958), спогади біографа Джона Стейнбека Джексона Дж. Бенсона про перебування письменника на просторах італійського узбережжя, – журналіста і просто зацікавленого туриста, співставляючи з художніми нарисами найоригінальнішого українського прозаїка М. Коцюбинського, а саме «Хвала життю!» й «На острові» (1912) (до речі, його останні твори). Однак вихідними будуть власне Стейнбеківські документальні розвідки, тобто журналістська практика письменника.

З перших сторінок документальної розвідки «America and Americans and Selected Non-Fiction» (1954), Стейнбек повідає читачеві покликання журналістики: *What can I say about journalism? It has the greatest virtue and the greatest evil. It is the mother of literature and the perpetrator of crap. Over a long period of time and perhaps because it is the product of so many men, it is perhaps the purest thing we*

have [І що ж я можу сказати про журналістику? Вона містить в собі найбільше благо і найбільше зло. Вона – матір літератури та каталізатор лайна. Вже довгий час, а ще мабуть, тому, що вона є кінцевим продуктом такої величезної кількості людей, все - ж таки це є найчистіша, доступна нам річ] [7, с. x] (Тут і далі переклад з англійської мій, підрядковий, філологічний. – О. Н.). Стейнбек вважав, що журналістика не має нічого спільного з мистецтвом слова, але його твори спростували думку свого автора. Неспокій, непосидючість – одна із домінуючих, характерних рис американця – спонукали Стейнбека-романіста спробувати себе у жанрі нехудожньої літератури. Й журналістика стала такою можливістю. Невгамовний характер вів його за межі рідної домівки.

Під час Другої світової війни військовий департамент доручив письменнику виконувати відповідальну місію кореспондента для висвітлення європейського театру воєнних дій. Стейнбек охоче згодився; звичайно, перш за все він бажав розділити досвід солдата, побачити на власні очі та описати ті речі, яких часто його попередники просто уникали у своїх військових репортажах. Майстер художньої прози поставив собі за мету стати перспективним кореспондентом [5, с. 516–519]. Це було його, так би мовити, «свідоме» завдання. «Підсвідоме», чітко ним не окреслене, ймовірно, полягало в тому, щоб поспостерігати за тим ІНШИМ, ЧУЖИМ, виявляючи інтуїтивний «імагологічний інтерес» до неамериканського, не СВОГО світу і культури. Він підсвідомо до Італії йшов стежками представників європейської школи імагології Д-А Пажо, Ж.М. Карре, М.Ф. Гюйар, Г. Дисеринк, Дж. Леерсен, М. Беллер, які, зокрема, присвячували свої праці вивченню міжнародних, культурних ідентичностей, вбачали літературу, як чинник, що знайомить народи один із іншим, сприяє виникненню того чи іншого уявлення про різні нації.

Отож, неспокій і цікавість привели його до берегів сонячної Італії, яку ще називають *bel paese* (з італ. – прекрасна країна). Та й не дивно, адже Італія ніколи не переставала «полонити» іностранців, особливо представників англомовних країн. Адже після відвідин цієї країни, вони здебільшого приходять до думки, що їхні рідні домівки позбавлені сонця і виглядають монотонними, зрештою їхнє життя перед «пізнанням» Італії було обмеженим і до деякої міри «пуританським». Під враженням побаченого вони

стають гедоністичними, бадьорішими, енергійнішими, прогресують у напрямку ерудиції й побожності. До речі, М. Коцюбинський у своїх спогадах перебування на острові Капрі був також вражений його цілющою, оздоровчою природою, що «гармонійно і так благотворно» впливала на його психіку [1, с. 455].

Зазначимо, письменник мав величезний багаж знань про визначні історичні й археологічні місця Італії. Він побував і у Римі, і в Генуї, у Мілані, Вероні, Венеції, Флоренції. Не можна сказати, що Стейнбек був байдужий до античної спадщини, культури, адже подорожуючи по Риму під час свого першого туру по Європі, він настільки добре знав руїну Адріанової вілли (англ. Hadrian's Villa), що буквально словесно реконструював її перед здивованою дружиною Елен [5 с.707].

Розпочав Стейнбек «італійську кампанію», спостерігаючи за подіями, що велися на алжирських берегах. Письменник вирішив не приєднуватися до військових загонів, а натомість вступити до спеціального військового підрозділу бойових дій, який вів важкі бої у напрямку до Ферривіля (узбережжя Тунісу), а далі через Туніський військовий канал до Палермо, що на Сицилії. Вдалося йому побувати на острові Вентотене (італ. Isola di Ventotene) на півночі Неаполя, на плацдармі висадки військового десанту в Салерно, де він із задоволенням поринав у стиль італійського побуту: на овіяному легендами острові Капрі Стейнбек із задоволенням пройшовся по *piazza* (з італ. – площа) Саргі та зазирнув у *trattoria* (з італ. – трактир). Звичайно, ці чудові місця під час війни були зруйновані, знищені, не можна було справді помилуватися їхньою неперевершеною красою; міста просто вимерли: *You'd walk up a street where there were big houses and the doors would be open and – just not anybody. I did see a cat, go streaking across the street, a pure white cat, but that's the only living thing there was...* [Ви могли пройти вулицею, де колись стояли великі будинки і двері були відкриті, і не зустріти ні душі. Мені все ж таки вдалося побачити kota, що швидко нісся вулицею, чисто білого kota, але це єдина жива істота, яка була там...] [10, с.122]. Найчастіше Стейнбекові-кореспонденту доводилося бачити на італійському узбережжі – під акомпанемент вибухів снарядів – страшні й огидні речі: куряву, бризки грязюки, маленьку італійку із роздутим від голоду животом, американського солдата, який нахилився над скорченим від болу тілом іншого,

брудних, неохайних, інфікованих, скиглячих дітей, які просять у американського солдата поділитися з ними солодощами чи сухариком, голосно вигукуючи італійською: *Caramela – caramela – caramela* (з італ. – льодяник). Його погляд фіксує незвичний головний порт острова Вентотене (італ. Isola di Ventotene). Острів Вентотене вразив письменника своєю неповторною красою. Вентотене є вузькою морською затокою, яка замикається скелею і виглядає неначе амфітеатр, і на цій напівкруглій скелі розміщене над водою місто. Ліворуч від затоки знаходиться дамба та невеличкий хвилеріз; останній не з'єднаний із сушею і сконструйований так, щоб хвилі не билися об дамбу. І, нарешті, зліва від бескиду є ще одна, така незвична для його ока, затока, що нагадує справжню гавань. Середземне море постає тепер перед Стейнбеком у всій своїй величі й красі. Особливо прекрасне воно в ясні дні, коли не видно навіть білого гребеня на його хвилях і видається таким голубим, як ніде у світі: *The Mediterranean beaches, the long, white beaches... The water is incredibly blue there and the beaches are white... And the water is very salty. You float like a cork on it* [Середземноморське узбережжя, довге узбережжя білого кольору, вода тут наймовірно синього відтінку та дуже солоня, а береги всі білі. Плаваючи там, відчуваєшся неначе поплавок] [10, с. 106].

Однак, перебуваючи у досить неспокійний час на цій божественній землі, письменник навіть між руїнами зміг помітити незвичні красиви, замилуватися ними. У Венеції, перебуваючи на віллі Гранд – Каналі, куди його запросили відвідати колекцію сучасного мистецтва, він використав можливість покататися на екзотичній гондолі разом з *gondolieri*. Стейнбек звертає особливу увагу на яскраве традиційне вбрання гондольєра – лібрею, обшиту галунами. Особливий ландшафт Італії підтвердив тезу представників географічного напрямку в позитивістичному літературознавстві: географічна карта визначає специфіку літературного твору, а літературна карта регіону «допомагає реконструювати фізіономію і звичаї провінції» [8, с. 97]. Засновник культурно-історичного методу дослідження літератури, філософ, естет, теоретик літератури і мистецтва І. Тен у своїй праці «До історії англійської літератури» (1863), висунув знамениту триаду *race, milieu et moment* («раса», «середовище», «момент»). *Race* за Теном – спільні для певних груп фізіологічні, психічні, соціально-

побутові риси. Відмінності національного життя при спільних якостях дослідник пояснював за допомогою поняття *milieu*, куди входять і політичні обставини і стан умов та звичаїв навколишнього середовища і «моральна температура». *Moment* відштовхується від досвіду своїх попередників [4, с. 62]. Безперечно, зміна ландшафту вплинула на суворого описувача соціальної фізіології Америки надзвичайно потужно.

Отож, очі Стейнбека – американця, іноземця, фокусують свою увагу передусім на екзотиці, на ті місця, які для нього є незвичними, неординарними, цікавими, не властивими для клімату, історії, архітектури його країни, ІНШИМИ за своїм духом, а відомо, що іноземці такі відмінності моментально «відмежовують» від власне СВОГО. Італійська природа виявилася справжнім чарівником. У Палермо, як описує Стейнбек, «милує око величезна, могутня освітлена біля міста гора, сяйво якої заливає все місто й тамує подих» [10, с. 121–122]. Стейнбеку-мандрівнику доводилося побувати на італійських узбережжях і взимку, милуватися покритою снігом верхівкою вулкана Везувій. На відміну від Сполучених Штатів Америки з їхніми кількома століттями історичного буття, земля Італії, будь-яке мале італійське містечко дихає історією, тяжіє до античної культури, і це гостро відчуває Стейнбек. Співвідносячи свою націю, її здобутки з ІНШОЮ нацією – Італією, письменник декларує, що усе Палермо просто «смердить класикою» [10, с. 121]. Жермена де Сталь (1766–1817) (Germaine de Stal), французькомовна письменниця швейцарського походження, політична пропагандистка, яка в силу життєвих обставин була вигнана з рідної землі, перетворила свою професію на пізнання інших народів Європи, зосередившись на розкритті їхньої душі, творенні їхніх образів-іміджів, зокрема, присвятила цій країні (по її відвідинах) роман-бесіду «Corinne ou l'Italie», писала про Італію у літературній праці «De la littérature». Мадам де Сталь також була зачарована красою древніх будівель Італії: *La vue d'un tel monument est comme une musique continue et fixe qui vous attend pour vous faire du bien quand vous vous en approchez...* [Прекрасний вигляд такої споруди відлунує незмінну, безперервну музику, яка так чудодійно на вас впливає, щойно ви до неї наближаєтесь...]. [13].

Полонили його вечірні краєвиди невеличкого острівного порту, звідки можна було побачити все морське узбережжя Італії. У

письменницькій свідомості постають екзотичні, незвичайні італійські краєвиди, так не схожі на його власні, американські: *From the little island harbour, the steep hills terraced for vines and lemon trees and the mountains rising to bare rocky ridges behind. Vesuvius was smoking in the background* [Від невеличкої острівної гавані, на стрімких узгір'ях вилися терасами виноградники та лимонні дерева, а позаду гір видніються оголені скелясті пасма, де димить Везувій] [10, с. 150]. Письменникове око вбирає усі особливості чужого буття, уламки історичних реалій. Стейнбека вражала унікальна краса виноградників. Матінка – природа, мабуть, була надзвичайно щедрою, обдарувавши цю країну кліматом і землею, де вирощується виноград та продукуються вина. Майже міфологічно виглядає картина буквального розчинення гурби мешканців у неосяжних хащах величезного виноградника, яка дивує Стейнбека [10, с. 106, 120]. Недарма, згадуваний нами М. Коцюбинський у своїх спогадах «На острові» згадує «тіні од виноградних лоз, що заткали густим візерунком золоті ризи садків та схилоного виноградаря, який копається в ситій землі» [3, с. 366]. Й не дивно, адже ще давні греки називали Італію «Enotria Tellus», що італійською звучить: *il paese delle viti sostenute da pali* (з італ. – країна виноградних лоз, підперта палями).

Документальна розвідка «Позітано» малює уяві читача – перлину узбережжя Амальфі, що вийшло з під пера Стейнбека у 1954 році. Це тип «informal essay (personal essay), deliberately tentative in treatment; familiar, whimsical, or humorous in tone and style; and rambling and digressive in organization» [неофіційного, особистісного есе, свідомо експериментального у трактуванні; звичне, химерне, або ж комічне за характером й стилем; хаотичне й «таке, що відступає» від звичної структури] [6, р. 70]. То ж пейзажні описи Позітано раз у раз перериваються дигресіями письменника – романіста, роздумами про мешканців цього чарівного містечка, стипізованих у кілька характерів. Тут письменник відтворює панорамну картину містечка, яке, за його словами, просто бере «за живе». Позітано розташоване між велетенським підніжжям південної сторони гір Латтарі та Тірренським морем високо на краю скелі; будинки спускаються просто до бурхливого, шаленого моря, яке «іноді заспокоюється й набуває млявої блакиті». Водночас Позітано спрямоване і вгору, що надає йому незвичного,

незрівняного вигляду – це справжній «angolo di Paradiso». Документальні стримані описи Позитано, занотовані Стейнбеком в перших інформаційних репортажах, переросли в емоційні, прикрашені місцевими порівняннями і метафорами, есе: *...It is a dream place that isn't quite real when you are there and becomes beckoningly real after you have gone. Its houses climb a hill so steep it would be a cliff except that stairs are cut in it. I believe that whereas most house foundations are vertical, in Positano they are horizontal. The small curving bay of unbelievably blue and green water lips gently on a beach of small pebbles...* [Це місце мрій, що не здається справжнім, поки ти у ньому перебуваєш, і яке стає привабливо справжнім, коли його покидаєш. Будинки тут сходяться на такий крутий пагорб, що здався б безоднею, якби не були висічені на нім сходи. Я знаю, що фундаменти будинків, звичайно, вертикальні, а в Позитано вони горизонтальні. Невеличка звивиста затока, що видніється з неймовірно голубої води, лагідно омиває пляж, покритий дрібною галькою ...]. [11, с. 252]. Письменник охоче ділиться враженнями про унікальність архітектури Позитано. Екстраординарним, екзотичним моментом Позитано є наявність у ньому лише однієї вулиці, що складається зі самих сходів. (...): *There is only one narrow street and it does not come down to the water. Everything else is stairs. You do not walk to visit a friend, you either climb or slide...* [Там є лишень одна вузька вуличка, але вона не веде до води. Усе інше – сходи. Ви не прямуєте дорогою, щоб відвідати товариша, ви або піднімаєтеся, або прослизуете] [11, с. 252].

Позитано – це немова мала модель Італії. Вітворивши панорамну атмосферу міста, письменник укротре підкреслює, що *positanesi* живуть історією, гордяться нею: *...Everything here breathes of the past... History seeps out like groundwater, and the Middle Ages merge with the now* [...Усе тут дихає минулим... історія тече, наче ґрунтова вода, а Середні віки влітаються в сучасність] [9, с. 259].

Отже, у військових кореспонденціях Стейнбека відображається італійська історико-географічно-культурна *інореальність* у свідомості американця. Стейнбек володів величезним багажем знань про визначні культурно-історичні і археологічні місця Італії, милувався ландшафтами та красою міст. Описи ЧУЖОЇ країни забарвлені безпосередніми враженнями письменника-мандрівника. Стейнбек – майстерний рецепієнт ІНШОГО, блискуче інформує

читача, і повіряє йому думки автора про Італію, відкриває для себе не СВІЙ світ та його культуру, дає визначення ІНШОМУ відмінному від нього самого та його нації. Італія стає для нього, іностронця, чимось близьким, немов інша рідна домівка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горький М. М. М. Коцюбинський / Максим Горький // Коцюбинський М. М. Вибрані твори. – К., 1950. – С. 455–460.
2. Ільницький М. Імагологія / М. Ільницький, В. Будний // Порівняльне літературознавство : [в 2 ч.]. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – Ч.1 : лекційний курс. – С. 244–274.
3. Коцюбинський М. М. На острові / М. М. Коцюбинський // Коцюбинський М. М. Вибрані твори. – К., 1950. – С. 364–378.
4. Літературознавча компаративістика : навч. посібн. / [ред. Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша]. – Тернопіль : Ред.-видав. відділ ТДПУ, 2002. – 342 с.
5. Benson J. J. The True Adventures of John Steinbeck, Writer / Jackson J. Benson. – New York : The Viking Press, 1984. – 1038 p.
6. Morner K., Rausch R. NTC's Dictionary of Literary Terms / Kathleen Morner, Ralph Rausch. – Contemporary Publishing Group, 1998. – 239 p.
7. Shillinglaw S., Benson J.J. Introduction / Susan Shillinglaw, Jackson. J. Benson // Steinbeck J. America and Americans and Selected Nonfiction / [ed. Susan Shillinglaw, Jackson. J. Benson]. – New York : Viking, 1986. – P. IX–XVIII.
8. Skwarczycska S. Kierunki w badaniach literackich / Stefania Skwarczycska. – Warszawa : PWN, 1984. – 392 s.
9. Steinbeck J. Florence: The Exposition of the Chariot / John Steinbeck // Steinbeck J. America and Americans and Selected Nonfiction / [ed. Susan Shillinglaw, Jackson. J. Benson]. – New York : Viking, 1986. – P. 259-261.
10. Steinbeck J. Once There Was a War / John Steinbeck. – New York : Viking, Bantam Books, 1965. – 173 p.
11. Steinbeck J. Positano / John Steinbeck // Steinbeck J. America and Americans and Selected Nonfiction / [ed. Susan Shillinglaw, Jackson. J. Benson]. – New York : Viking, 1986. – P. 251-258.
12. Bruce Dobler's Creative Nonfiction Compendium (with Reading List and Notes) [Електронний ресурс]. – США, 2006. – Режим доступу : <http://www.pitt.edu/~bdobler/readingnf.htm#defini>

tions. – Заголовок з екрана. – Мова англ.

13. Corinne ou Italie. Madame de Staël (pdf), copyrighted material, books.google.com/books?isbn=2848543299, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова фр.

14. Literary Nonfiction: Theory, Criticism, Pedagogy, ed. Chris Anderson (Carbondale: Southern Illinois UP, 1989, 337 pages) [Електронний ресурс] / Book Review by Nancy R. Comley, Queens College, CUNY. – Електрон. ст. – Великобрит., 2006. – Режим доступу : http://www.jacweb.org/Archived_volumes/Text_articles/V11_I1_Rev_Comley.htm, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова англ.

15. <http://www4.colgate.edu/scene/nov2001/philip.html>

Стаття надійшла до редакції 18.04.2011

О.НИЧКО

АМЕРИКАНСКИЙ ОБРАЗ-ИМИДЖ ИТАЛИИ ВОЕННОГО ПЕРИОДА В ПУТЕШЕСТВУЮЩИХ ЗАМЕТКАХ ДЖОНА СТЕЙНБЕКА

В статье прослеживается рецепция гетеро образа американским писателем той Италии, которую писатель наблюдал и изучал. Стейнбек-журналист, прежде всего, фиксирует те впечатляющие реалии и факты Чужой страны, которые в той или иной степени отклоняются от привычных ему норм авто образа Своей нации. Перед читателем предстает изображена публицистом иностранная страна со составляющими документального жанра, сведений географического, природоведческого, краеведческого характера, наблюдения над архитектурными и историческими памятниками, видами милитаризованной Италии.

Ключевые слова: литература факта, Чужой Свой имагология, гетеро образ, образ, образ-имидж, идентичность, малая модель Италии, рецепция.

О.НУСНКО

AMERICAN HETEROIMAGE OF MILITARY ITALY IN JOHN STEINBECK'S TRAVEL ARTICLES

The article concerns reception of heteroimage of the Italy the writer observed and studied himself. Steinbeck-the journalist first and foremost focuses on those impressive realities and facts which deviate to certain extent from usual to him as an American norms of autoimage of his native country. The foreign country in the documentary style appears before the reader's eyes as well as information on geographical, natural historical, country study character, observations over architectural and historical monuments, and the sights of military Italy.

Key words: literature of fact (literary non-fiction), autoimage, heteroimage, the other (l'autre, l'йtranger), imagology, vision, identity, "pattern" of Italy, reception.